

INICIJATIVA ZA ANTIRATNI SPOMENIK

Povodom petnaeste godišnjice napada na *Zelenu zvono*, 7. aprila 2014. godine Učitelj neznalica i njegovi komiteti i udruženje Ravnopravnost iz Zrenjanina podneli su inicijativu Gradu Zrenjaninu da se lokacija izrešetanog i zapaljenog *Zelenog zvona* u Prvomajskoj 16 u Zrenjaninu proglasi za Antiratni spomenik. Nakon podnošenja inicijative, održana je konferencija za štampu na kojoj su pored predstavnika podnosi-laca, Branimira Stojanovića i Branislava Markuša, govorili Nabojša Popov, antiratni aktivista iz Kikinde Željko Brodžić i Slavko Golić, predsednik *Gradske čitaonice*, još jednog važnog antiratnog uporišta u Zrenjaninu. Za realizaciju ove inicijative biće neophodan pritisak na nadležne državne institucije, koji ćemo vršiti i na ovim stranama.

U ovom broju prenosimo tekst inicijative da se *Zelenu zvono* proglasi za Antiratni spomenik, i nastavak predavanja Đokice Jovanovića o Đilasovoj Anatomiji jednog morala. Učitelj neznalica i njegovi komiteti

za samoobrazovanje

Riliten

uciteljneznalica.org

drustvena pitanja

Imenovati TO ratom

Đokica Jovanović

Milovan Đilas: Anatomija morala srednje klase i samoupravna alternativa (2)

§

Milovan Đilas je iz rata izašao kao general-pukovnik, kao član najučestviji svamog rukovodstva nove Jugoslavije koje su činili Josip Broz Tito, Edvard Kardelj, Aleksandar Ranković i Milovan Đilas.¹ Bio je potpuno privržen ideji i praksi socijalističke revolucije u Jugoslaviji. Osim politički,

- 1 Evo nekoliko podataka iz Đilasove biografije u periodu od 1945. do 1953. (Prema: Aleksa Đilas, *Hronologija života i rada Milovana Đilasa*. Dostupno na: <http://www.djilas.info/HRONOLOGIJA/hronologija.html>. Preuzeto 12. 1. 2014.)
- Godine 1945 postaje član prve jugoslovenske vlade kao ministar za Crnu Goru, a potom je bio ministar bez portfelja.
- Član je jugoslovenske delegacije na mirovnoj konferenciji u Parizu 1946.
- Sa Kardeljem 1947. u Poljskoj učestvuje u osnivanju Informacionog biroa komunističkih i radničkih partija (Informbiro/ Kominform).
- Đilas je bio na čelu delegacije koja je 1948. boravila u Moskvi sa zadatkom da sa Josifom V. Dž. Staljinom (gruzijski: Iosseb Stalini, ruski: Иосиф Виссарионович Дзугашвили Сталин) i sovjetskom vladom uskladi politiku Jugoslavije i Sovjetskog Saveza prema Albaniji, posebno po pitanju ujedinjenja i dogovori se oko naoružanja i opreme za jugoslovensku armiju.
- Na V kongresu KPJ, Đilas je izabran za jednog od sekretara partije; druga dva sekretara su bili Edvard Kardelj i Aleksandar Ranković, a Tito je izabran za generalnog sekretara.

ja: „da rešenja moraju biti brza, disciplina stroga, zapovedi apsolutne, poslušnost pravodobna“.

§

U kakvom ambijenu je Đilas odlučio da se angažuje? Ne znam da li su prilike pokrenule njegov angažman ili je njegov angažman isključivo rezultat njegovog utopijskog uverenja da je vredno založiti se za stvaranje društva koje će počivati na komunističkoj, revolucionarnoj etici. Ono što je belodano je to da se suočio sa svim nam napuštanjem partizanske etike i to od onih koji su polagali ekskluzivno pravo na njeno monopolizovanje.

O kakvim se prilikama radi?² Jugoslavija je mogla, zahvaljujući činjenici da je samostalno participirala u anti-fašističkoj koaliciji, da je iz rata izašla kao pobednica i da je, na osnovu toga državno rukovodstvo imalo na svojoj strani plebsicitaru podršku većine građana, da gradi relativno samostalnu poziciju u međunarodnim odnosima. Na osnovu te jake legitimacije, Jugoslavija se oduprla diktatu Informbiroa (u čijem stvaranju je sama aktivno učestvovala), dakle, diktatu Komunističke partije Sovjetskog Saveza. Ovaj sukob je pokrenuo traganje za sopstvenim „putem“ u izgradnji socijalizma.

Na međunarodnom planu Jugoslavija je počela da gradi vanblokovsku politiku. Koja, naravno, nije uvek i u svemu bila, u punom smislu, vanblokovska.

Na unutrašnjem planu odgovor je bio samoupravljanje. Ali, još važnije, samoupravljanje nije bilo tek odgovor za kojim se tragalno u ondašnjoj konstelaciji međunarodnih odnosa i snaga. Samoupravljanje je shvaćeno i kao alternativa malograđanskom i egoističnom karakteru nastupajuće (nove) srednje klase. Koren ove koncepcije nađen je, prvo, kod predstavnika ranog socijalizma. Dakle, kod Sen-Simona (Claude Henri de Rouvroy, comte de Saint-Simon), kod Šarla Furijea (Charles Fourier)³, Roberta Ovena (Robert Owen), Vilhelma Vajtlinga (Wilhelm Weitling), kod Fransoa Noel Babefa (François-Noël Babeuf), poznatog i kao Grahus Babef (Gracchus Babeuf). Potom se došlo do Marksovog pojma „slobodno udruženi ljudi“ iz prvog toma *Kapitala*. Citirajmo to mesto: „Proces društvenog života, odnosno proces materijalne proizvodnje, *skinuće sa sebe mistični magleni veo samo kad kao proizvod slobodno udruženi ljudi bude stajao pod njihovom svesnom planskom kontrolom* (kurziv – moj). Ali ovo zahteva takvu materijalnu osnovicu društva ili takav niz materijalnih uslova egzistencije koji su i sami opet samonikao proizvod duge i bolne istorije razvitka.“⁴ Ovaj stav je prethodno naznačen u *Manifestu Komunističke partije*: „Na mjesto starog građanskog društva s njegovim klasama i klasnim suprotnostima stupa asocijacija u kojoj je slobodan razvoj svakog pojedinca uvjet slobodnog razvoja za sve.“⁵ Dugi hod ka razumevanju slobode, kao slobodnog udruživanja ljudi, od prve knjige *Kapitala*, do treće knjige *Kapitala* (koja je objavljena posle Marksove smrti) Marks kao da završava na sledeći način: „Carstvo slobode počinje u stvari tek tamo gde prestaje rad koji je određen nevoljom i spoljašnjom svrshodnošću; po prirodi stvari, ono dakle, leži s one strane oblasti same materijalne proizvodnje... Sloboda se u ovoj oblasti može sastojati samo u tome da podružljivi čovek, *udruženi proizvođači, racionalno urede ovaj svoj promet materije s prirodom, da ga dovedu pod svoju zajedničku kontrolu, umesto da on njima gospodari kao neka slepa sila* (kurziv – moj); da ga vrše s najmanjim utroškom snage i pod uslovima koji su najdostojniji i najadekvatniji njihovoj ljud-

skoj prirodi. Ali to uvek ostaje carstvom nužnosti. Sa one strane njega počinje razvitak ljudske snage, *koji je svrha samom sebi, pravo carstvo slobode* (kurziv – moj), ali koje može da procveta samo na onom carstvu nužnosti kao svojoj osnovici.“⁶ Marks je, piše Verner Zombart (Werner Sombart), „dao proletarijatu ono što je najvažnije; svest samom sebi i poverenje u svoju snagu, veru u sebe i svoju budućnost.“⁷ Asocijaciju proizvođača Vanja Sutlić ovako objašnjava: „Transparentno proizvodno društvo, koje ne poznaje zaoblazne i supstititivne međuljudske odnose, prelazi u asocijaciju [zajednicu, Gemeinwesen] slobodnih proizvođača, slobodnih od reificiranih odnosa...“⁸

§

O samoupravljanju su raspravljali Edvard Kardelj, Boris Kidrič i Đilas. Evo kako o tome izveštava Đilas: „Tito nije bio uključen u taj posao (u tu raspravu – Đ. J.)... dok ga Kardelj i ja, za vreme zasiedanja Skupštine, u vladinom salopu, nismo obavestili da uskoro treba predložiti zakon o radničkim savetima. Tito je u prvi mah reagovao: „Naši radnici još nisu spremni za to“. Kardelj i ja smo smatrali da je to veliko delo pa smo insistirali. On je počeo da popušta i da nas pažljivije sluša. Prihvatao je naše stavove o tome da bi time kod nas počela demokratija, koje još nema u socijalizmu. Time bi naše odvajanje od Staljinovog sistema bilo suštinskih i za svet i za međunarodni radnički pokret... Tito je zastao i uzviknuo: „Pa to je ono Marksovo „Fabrike radnicima – što se do sada nije desilo“. Dva, tri meseca dočnije, Tito je pred Skupštinom obrazložio zakon o radničkom samoupravljanju.“⁹

Radničko samoupravljanje je uvedeno 1950. godine. Usvojen je *Osnovni zakon o upravljanju državnim i privrednim preduzećima i višim privrednim udruženjima od strane radnih kolektiva*. Kao prolegomena institucionalizacije samoupravljanja prvi radnički savet je izabran 31. decembra 1949. u fabrici cementa „Prvorovac“ u Solinu kod Splita.

Ubrzo je oduševljenje pred mogućnošću ostvarenja utopijskog početka da bleedi pred nastupom partijske oligarhije u njenom osvajanju upravljačkih poluga u „samoupravnim“ preduzećima, a potom i na svim nivoima „samoupravno uređenih društvenih odnosa.“ Iako je samoupravljanje bilo projekt partijskog vrha, ne može se reći da u samoj ideji nije bilo i utopijske nade da se time uistinu čini pravi i značajan korak ka autentičnom socijalizmu. Tri godine od usvajanja zakona o samoupravljanju održan je VI kongres KPJ/SKJ. Već tada se, u Rezoluciji, upozorava na tendencije kojima se ugrožava samoupravljanje. „Istovremeno Kongres ukazuje i na opasnosti koje se mogu i koje će se neminovno isprečavati radničkoj klasi i radnom narodu na demokratskom putu: prvo, opasnost od birokratskih državno-kapitalističkih tendencija, – drugo, opasnost od buržoaskih klerikalnih i sl. elemenata, koji, maskirajući se buržoaskim demokratizmom, idu za obnovom fašizma i kapitalističkih društvenih odnosa; i treće, opasnost od nedovoljne svesnosti o potrebama celine, to jest – opasnost od lokalizma.“¹⁰

Na ovom Kongresu došlo je do suštinskih reformskih promena u partiji. Donet je novi *Statut* po kome je partija promenjen naziv u Savez komunista Jugoslavije. JIčaćana je nezavisnost osnovnih partijskih organizacija i nižih rukovodstava i ukinut je kandidatski staž za prijem u Partiju, kao i kandidatski staž za članove Centralnog komiteta. Kongres je, takođe, odlučio da se Narodni front Jugoslavije (NOF) transformiše u masovnu političku organizaciju i preimenuje u Socijalistički savez radnog naroda Jugoslavije (SSRNJ). Na narednom kongresu (1958) donet je *Program Saveza komunista Jugoslavije* u kome je, kao poslednja rečenica, zapisano važno programsko načelo: „Ništa što je stvoreno ne sme da nas biti toliko sveto da ne bi moglo biti prevaziđeno i da ne bi ustupilo mesto onome što je još naprednije, još slobodnije, još ljudskije!“¹¹

nastavak u sledećem broju

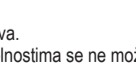
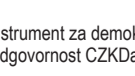
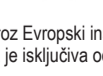
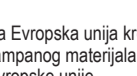
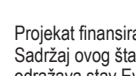
7 (1860) Pour l'Instruction du Dauphin, annotées par Charles Dreys. *Mémoires de Louis XIV*. sv. 2. Paris. U: Robert Michels, *Navdano delo*, str. 31

8 O ovome šire u: Veľko Stanić, (2008) Milovan Đilas 1953/54: Iza među revolucije i slobode. *Takovi istorije* 3-4, str. 251-277.

9 „Propovjedao je da bi se buduće društvo... trebalo da sastoji od niza zajednica, „falanga“... koje bi živjele zajedno u velikim zgradama baveći se pretežno zemljoradnjom. Međutim, sve dok postoji privatno vlasništvo ljudi će se međusobno mrziti i biti neprijatelji pa će tek njegovo dokidanje biti prva pretpostavka harmonijskog društva“. Danko Grlić, (1968) *Leksikon filozofa*. Zagreb: Naprijed, str. 188. Šire u: Fransoa Satle, Olivije Dijamel, Evin Pizije, (1993) *Enciklopedijski rečnik političke filozofije I*. Rene Šerer, Šarl Furije. *Teorija četiri pokreta i opštih sudbina*. *Paradoksalni „socijalizam“*: S francuskog preveo Sreten Vujović. Novi Sad, Sremski Karlovi: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića. Cetine: Izdavački centar „Cetinje“, str. 295-302.

10 Karl Marx, (1977) *Kapital I*. MED 21. S nemačkog preveli Moša Pijade i Rodoljub Čolaković. Beograd: Prosveta; Institut za izučavanje radničkog pokreta, str. 80-81.

11 Karl Marx, Friedrich Engels, (2008) *Manifest Komunističke partije*. Prijevod Moša Pijade. Lepoglava. (1933) Redakcija prijevoda Boris Buden. London/ Zagreb. (1998). Zagreb: *Ekonomija/ Economics*. 15 (3), 2008, str. 565-595.

Projekat finansira Evropska unija kroz Evropski instrument za demokratiju i ljudska prava.

Sadržaj ovog štampanog materijala je isključivo odgovornost CZKDa i ni pod kojim okolnostima se ne može smatrati da odražava stav Evropske unije.

Izdavač:
Učitelj neznalica i njegovi komiteti
Imenovati TO ratom
Urednik:
Ivan Zlatić
Dizajn i prelom:
Matija Medenica